

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

Obor č. 16: Historie

Když jsem pracoval pro Říši...

Gymnázium Matyáše Lercha

Kristýna Vyhnalíková

Brno 2017

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

Obor č. 16: Historie

Když jsem pracoval pro Říši...

When working for the Third Reich...

Autor: Kristýna Vyhnalíková

Škola: Gymnázium Matyáše Lercha, Žižkova 55, 616 00 Brno

Kraj: Jihomoravský

Konzultant: Mgr. Klára Ležatková, Ph.D.

Brno 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou práci SOČ vypracovala samostatně a použila jsem pouze prameny a literaturu uvedené v seznamu bibliografických záznamů.

Prohlašuji, že tištěná verze a elektronická verze soutěžní práce SOČ jsou shodné.

Nemám závažný důvod proti zpřístupnění této práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) v platném znění.

V Brně dne 12. 1. 2017

Kristýna Vyhnalíková

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Kláře Ležatkové, Ph.D. za odbornou pomoc, nápady, konzultaci i za povzbudivá slova. Dále bych chtěla poděkovat rodině, zejména dědečkovi, Janu Vyhnalíkovi, který z lásky k mému pradědečkovi a k historii všechny dokumenty uchoval.

V neposlední řadě bych chtěla poděkovat pradědečkovi, který se nevzdal a zůstal milovníkem historie i v té nejtěžší době. Díky němu jsem měla možnost sepsat tuto práci.

Anotace

Cílem práce *Když jsem pracoval pro Říši...* je seznámit čtenáře s pracovními a životními podmínkami totálně nasazených Čechů během Druhé světové války ve Štrasburku a zejména ve Vídni. Stěžejními prameny jsou deníky Jana Vyhnalíka, mého pradědečka, který byl odveden na práci pro Německou říši a svůj pobyt v pracovních táborech popsal na stránkách dvou knih. Deníky jsou unikátním zdrojem informací nejrůznějšího druhu, jejich zpracování poskytuje autentický vhled do každodennosti totálně nasazených pracovníků. Poznatky získané četbou deníků jsou systematicky doplněné o informace z odborné literatury, které napomáhají zasadit pradědečkovy zápisky do širšího historického rámce. Páteří práce je analýza deníkových zápisků, která si klade za cíl detailně popsat život v pracovních táborech. Hlavní přínos práce spočívá v zachycení různorodých aspektů každodennosti totálně nasazeného Čecha během Druhé světové války.

Klíčová slova:

válka, totální nasazení, pracovní tábor, nucené práce, nálety, Vídeň, letecké motory

Annotation

The goal of the text *When working for the Third Reich...* is to introduce the readers to work and life conditions of Czech citizens working within the “total deployment” framework during WW II in Strasbourg and, and mainly, Vienna. The crucial source is my great-grandfather’s (Jan Vyhnalik’s) set of diaries. He worked for the Third Reich and described his experience in two books. His set of diaries is a unique source of all sorts of information. It provides an authentic insight into the everyday life of the “total deployment” workers. The information listed in his work is systematically supplemented by expert literature that helps to set my great-grandfather’s notes into a wider historical frame. The highlight of the work is the analysis of the diary entries aiming at describing the daily life in labor camps in detail. The crucial asset of the work is the description of the daily routine aspects of “total deployment” Czech workers experienced during WW II.

Key words:

war, total deployment, labor camp, forced labor, air raids, Vienna, aircraft engines

Obsah

1. Úvod	8
2. Když chtěl být Führer pánem celé Evropy	9
2.1. Evropa byla ve válce...	9
2.2. ... a Hitler postrádal pracovní sílu.	10
3. Jan Vyhnalík: ročník 1919	11
4. Náplň práce totálně nasazeného pracovníka	13
5. Detailní pohled na život v „lágru“	16
6.1. Ubytování	16
5.2. Strava	17
5.3. Plat	18
6. Volný čas	19
7. Pradědeček a lidé kolem něj	20
7.1. Mistři	20
7.2. Němci	22
7.3. Italové a Francouzi	23
7.4. Slováci a Češi	24
7.5. Vězni	24
8. Dotek války	26
8.1. Nálety	26
8.2. Piloti se snáší na zem	29
8.3. Odvod dělníků	29
9. Kontakt s rodinou	31

9.1. Dopisy	31
9.2. Návštěvy „načerno“	32
10. Závěr	33
11. Použité zdroje	35
12. Obrazová příloha	36

1. Úvod

Cílem práce je popsat život totálně nasazeného pracovníka za Druhé světové války v továrnách ve Vídni a ve Štrasburku, a to na základě četby a analýzy osobních deníků mého pradědečka Jana Vyhnalíka, který tento cenný autentický pramen sepsal v letech 1943-1945.

V práci se snoubí tři témata: událost, místo a osobnost. Zaprvé zpracovávám téma události, tedy totální nasazení. Dále se v textu objeví osobnost, a to můj pradědeček, bez kterého by práce nemohla vůbec vzniknout. V neposlední řadě jsou zde zapsaná místa, kde pradědeček pracoval. Téma totálního nasazení je zajímavé samo o sobě, nicméně pro mě je o to zajímavější, že na něj mohu nahlédnout skrz očitá svědectví člena rodiny, který mi byl blízký. Před četbou deníku jsem neměla tušení, jaké hrůzy musel během války prožívat. O totálním nasazení jsem měla jen pár útržkovitých, základních informací. Dnes je tomu jinak. Díky pradědečkovým zápiskům znám nejrůznější podrobnosti o životě v pracovních táborech a ráda bych se o ně se čtenářem podělila.

Deníky mého pradědečka jsou stěžejním pramenem, ze kterého ve své práci čerpám. Pochází z rodinného archivu, kde jsem našla i část použitých obrázkových příloh.

Psaním této práce bych ráda našla odpovědi na mnohé otázky. Jakou práci musel totálně nasazený vykonávat? Pracoval pradědeček zadarmo, či pobíral za práci nějaký plat? Jaký byl vztah mezi Čechy a Němci v pracovních táborech? Měl pradědeček možnost vidat svou rodinu? Jak pradědeček prožíval nálety?

Z metodologického hlediska postupuji od obecného ke konkrétnímu, všeobecné informace o totálním nasazení mi slouží jako odrazový můstek pro konkrétní popis života v táborech ve Vídni a ve Štrasburku. Práce je členěna do více částí. V prvních kapitolách představím historickou situaci v Rakousku, na Slovensku a v Protektorátu Čechy a Moravy během Druhé světové války a popíši pradědečkův odchod do Vídně. Následná analýza deníků přiblíží náplň práce ve štrasburských a vídeňských továrnách v letech 1943-1945. Poukáži na životní podmínky v ubytovacích prostorech, na stravování, plat a zábavu, kterou si dělníci čas od času dopřávali. Bude nastíněn pradědečkův vztah k ostatním lidem, kteří v továrnách pracovali. V kapitole věnované náletům popíši pradědečkův každodenní strach ze smrti. V poslední části se potom zaměřím na pradědečkův kontakt s rodinou.

2. Když chtěl být Führer pánem celé Evropy

2.1. Evropa byla ve válce...

Druhá světová válka je považována za největší konflikt v dějinách lidstva. Během těchto šesti válečných let Evropa zažila jeden z nejhorších otřesů. Na jejím území bylo denně zabíjeno tisíce mužů. O život přišlo mnoho rodin nejen židovského původu, na který se zaměřovala nacistická ideologie. Spousta rodičů přišla o své děti, kteří byli přinuceni odjet do Německé říše za prací.

Ve válce proti sobě stály dvě protichůdné strany. Nacistické Německo Adolfa Hitlera se za podpory Mussoliniho Itálie stalo v roce 1942 pánem většiny Evropy. Jeho úhlavním nepřítelem byla spojenecká vojska Velké Británie a Ruska, které za podpory USA v bojích na evropském kontinentu pokračovala.

Osud Československé republiky byl zpečetěn již dříve. Listinu s datem 29. září 1938 v Mnichově podepsali zástupci čtyř evropských států. Představitelé Německé říše, Itálie, Francie a Velké Británie rozhodli o osudu Československa, aniž by její zástupce byl přítomen. Podle tzv. Mnichovské dohody byli Češi povinni odevzdat německé Říši pohraniční oblasti zjednodušeně nazývané Sudety.¹ Hitler tehdy tvrdil, že více již požadovat nebude, nicméně jeho slovo nemělo příliš velkou váhu a již 15. března 1939 české země obsazuje říšská armáda. Hned druhý den podepisuje výnos o vzniku Protektorátu Čechy a Morava.²

Slovensko již tehdy delší dobu usilovalo o vyhlášení autonomie v rámci Československé republiky. Zprvu ji žádali pouze představitelé Hlinkovy slovenské strany. Později se k nim přidali i další politické strany. Československá vláda tento požadavek nakonec schválila a slovenská autonomie byla vyhlášena v Žilině 6. října 1938. Předsedou slovenské vlády byl zvolen kněz Jozef Tiso. 13. března 1939 Tiso navštívil Hitlera. Führer slovenskému státníkovi nabídl dvě možnosti. Buď se Slovensko rozdělí mezi Maďarsko a Polsko, nebo vznikne samostatný slovenský stát, který by spadal pod kontrolu Německé říše. A tak byl 14. března 1939 vyhlášen samostatný Slovenský stát.³

¹ Srov. ČORNEJ, Petr. *Dějiny českých zemí*. 3. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment. 2003. 172 s. ISBN 80-7200-760-2.

² Srov. ŠTĚPÁN, Petr. *Vývoj českého území* [online]. 2006 [cit. 2017-02-07]. Dostupné z: <https://vlast.cz/vyvoj-ceskeho-uzemi/>.

³ Srov. ŠTĚPÁN, Petr. *Historie Slovenska* [online]. 2007 [cit. 2017-02-07]. Dostupné z: <https://vlast.cz/historie-slovenska/>.

Státní útvar územně zhruba odpovídající dnešnímu Rakousku vznikl po První světové válce. Jednalo se o první Rakouskou republiku.⁴ Ovšem roku 1938 bylo území Rakouské republiky připojeno k Třetí říši. Během Druhé světové války se tedy Rakousko účastnilo bojů po boku Nacistického Německa. Hitler tak vládl rozsáhlému území. Mnohé státy s ním byly nuceny spolupracovat.

2. 2. ...a Hitler postrádal pracovní sílu.

Píše se rok 1943. Spousta mužů a žen čekají na nádraží. Za pár minut přijede vlak, aby je odvezl do cizí země. Nejedou však na rekreaci. Byli přinuceni zde pracovat pro Velkoněmeckou Říši. Nachází se tu různá sorta, od mladých chlapců a dívek až po starší muže. Všichni tyto lidé byli odtrhnuti od rodin. Některé stojí na kraji a pozorují, jak Německo odvádí jejich děti pryč. Matky pláčou. Vlak zapíská a odjíždí. Z Protektorátu byla odvezena další stovka obyvatel.

Ve válce byl důležitý zbrojní průmysl, vše co nebylo válečně důležité, muselo být potlačeno. Už od počátku existence Protektorátu bylo z Čech a Moravy odváženo spousta svobodných mužů za práci.⁵ Němci i samotný Führer si tenhle nápad velice pochvalovali. Říšský ministr propagandy Goebbels na českou pracovitost reagoval roku 1941 slovy: „*Vůdce si velmi cení práce českých dělníků. Dosud nebyl hlášen jediný případ sabotáže. A to, co Češi vyrábějí, je dobré, funkční, spolehlivé a pevné [...] Jsou pilní a spolehliví. Jsou pro nás cenným přínosem...*“⁶ V roce 1942 tajné služby říšského protektora Protektorátu Čech a Moravy Heydricha zjistily, že čím dál více Čechů se žení. Jejich záměr byl zřejmý: vyhnout se nucené práci v Německu.⁷ V roce 1943 bylo proto vyhlášeno totální pracovní nasazení, v rámci kterého museli odejít pracovat pro Německou říši celé ročníky. Pro zvětšení počtu pracovních sil Německo dále zvýšilo věkovou hranici pracovní povinnosti a zároveň snížilo počet studentů a učitelů, které následně poslalo pracovat do Říše.⁸

A tak byl odveden i učitel Jan Vyhnalík.

⁴ Srov. *Krise a zánik monarchie* [online]. [cit. 2017-02-07]. Dostupné z: <http://www.dejiny.cz/rakousko/krize-a-zanik-monarchie.html>.

⁵ Srov. BINET, Laurent. *HHhH. Himmlerův mozek se jmenuje Heydrich*. [online]. Argo, 2010 [cit. 2017-02-10]. 352 s. ISBN 978-80-257-0354-0.

⁶ UHLÍŘ, Jan Boris. *Protektorát Čechy a Morava v obrazech*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2008. 800 s. ISBN 978-80-7360-675-6.

⁷ Srov. BINET, Laurent. Op. cit., str. 95.

⁸ Srov. BĚLINA, Pavel. *Kronika Českých zemí od pravěku po současnost*. 2. vyd. Praha: Fortuna Libri, 2012. 960 s. ISBN 978-80-7321-652-8.

3. Jan Vyhnalík: ročník 1919

Jan Vyhnalík se narodil v malé obci jménem Kratochvilka. Psal se 26. říjen 1919. Byl prvorozeným synem Marie a Jana Vyhnalíkových. Později se dočkal dvou bratrů Františka a Josefa, druhý zmíněný ovšem ve věku 15ti let umřel, a tak v rodině zbyli jen chlapci dva. Měli se velice rádi a navzájem si pomáhali.

Pradědeček miloval historii. Byl výborný i ve psaní, proto si vybral kariéru učitele. Studoval v Brně na Státním československém mužském učitelském ústavu v letech 1934-1938. Následně se stal obecním učitelem v Rosicích, Neslovicích a v Padochově.

Fotografie Jana Vyhnalíka pořízená na počátku padesátých let po ukončení vojenského výcviku.

Při snižování stavů učitelů v roce 1943 byl s mnoha kolegy z oboru odveden v únoru 1943 na práci do Říše.

8. února 1943 se Jan Vyhnalík loučí se svou rodinou a odjíždí na nucené práce do Rakouska.

„Je 8. února 1943. Den, který v celém svém životě si budu pamatovat. Chystám se na cestu do ciziny a nevím, kdy se vrátím. Od svého narození jsem tu žil, prožíval radosti i bolesti dětských let a nyní všechno musím opustit a odejít do světa, který je zmítán válečnou vřavou, který se topí v krvi a nenávisti. [...] V Brně je na nástupišti plno chlapců s kufry. Je to náš transport. Setkávám se tu se spolužákem z měšťanské školy [...]. Je mi veseleji, že tu mám kamarády. Je už noc. Jak rychle ubíhají poslední chvíle s rodiči. V 11. hod. se s nimi loučím, neboť jim za chvíli jede poslední vlak. [...] Matka mě objímá, tiskne moji hlavu na srdce, dělá mi křížek na čelo. Se slzami v očích vyslovuje požehnání, aby mne Bůh chránil a já se ve zdraví vrátil. Také otec mi žehná a jeho stisk ruky mi říká, co se děje v jeho srdci.“⁹

Ve vídeňských továrnách pracoval přes dva roky. Svůj pobyt ve Vídni ukončil v roce 1945 v podstatě „heroickým“ způsobem: s přáteli se rozhodl uprchnout zpět do Protektorátu.

⁹ VYHNALÍK, Jan. *Deník*, vol. 1. 1943-1944. str. 1.

4. Náplň práce totálně nasazeného pracovníka

Ihned po příjezdu do Vídně byl pradědeček přiřazen do jedné z továren. Jmenovala se Flugmotorenwerke Ostmark Wien. 9. února 1943 si do deníku poznamenal: „*Továrna, do níž přijel náš transport, [...] [má] patnáct oddělení (hal) a každé oddělení má svoji budovu. Pracuje v nich na dvacet tisíc lidí, sehnanych z celé Evropy.*“¹⁰ Pradědeček však o leteckých motorech nevěděl zhora nic, proto byl s dalšími Čechy posazen na vlak do Štrasburku, kde se měl naučit vše potřebné.

Ve Štrasburku byl přidělen do továrny na ulici Sonnengasse, která nevypadala jako ostatní továrny na výrobu leteckých motorů. Byla přizpůsobena výuce pracovníků. V této továrně pradědeček strávil tři měsíce. Do svého deníku ji popsal následovně: „*Továrna, kam jsme přišli, není vlastně továrnou. Je to jednoposchod'ová budova, rozdělená na dvě části: v jedné jsou obytné světnice, v druhé dílny a učebny. Název kursu je: A.W. des R.L.M. (Ausbildung Werkstadt des Reich Luft Motoren).*“¹¹

Nejprve byli muži rozděleni podle schopností, které byly zjištěny na základě písemných zkoušek. „*V pondělí děláme zkoušku z počtů, mluvnice, kreslení a paměti. Byla lehká,*“¹² poznamenal si pradědeček do deníku. Následně byli rozděleni mezi dva obory. Jedna část šla pracovat k leteckým motorům, druzí k soustruhům.¹³ Pradědeček byl přidělen k leteckým motorům, a tak se učil, jak s nimi pracovat. Na straně 31 vzpomíná: „*Každý den odpoledne jsem 2. hod. ve škole, kde počítáme, rysujeme, máme přednášky o leteckých motorech.*“¹⁴ Z deníkových zápisů je zřejmé, že výuka pradědečka ani jeho přátele nezaujala. Někteří Češi v hodině dokonce podřimovali, neučili se a učit se nezačali ani po výhrůžkách, že pokud svůj přístup k výuce nezmění, skončí jako zametači letišť. Pradědečkova poznámka na 32. straně výstižně ukazuje nechut' Čechů k výuce a práci:

„*Ve vyučování jdou na nás často dřímoty. I mně se zavírají oči. Nejspalejší je kamarád Šídlo Josef. A sedne si ještě vždy do první lavice. Učitel mluví německy a Šídlovi pomalu klesá hlava na prsa. Učitel jde potichu k němu a prásk! Udeří rákoskou na lavici. Šídlo vyskočí, dívá se vyjeveně kolem sebe a pak dává chvíli pozor. Založí si ruce na prsa, ale*

¹⁰ VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 1., str. 11.

¹¹ Tamtéž, str. 16.

¹² Tamtéž, str. 23.

¹³ Srov. Tamtéž, str. 23.

¹⁴ Tamtéž, str. 31.

za pár minut mu zase hlava klesá. [...] Učitel nám rozdal sešity o letadlech, ze kterých se máme učit. Kdopak by se ale učil.“¹⁵

Důsledek pasivního přístupu Čechů se projevil v praxi. Po přeškolení Češi nevbuzovali dostatek důvěry a mistři je na šest týdnů přeřadili k méně důležitým pracím. Pilovali vzory do plechů, které končily ve šrotu.¹⁶ Samotná práce s leteckými motory vyžadovala další přeškolení, jak pradědeček píše: „Přeškolují nás tedy na zámečníky a letecké mechaniky.“¹⁷ Následujících šest týdnů pracoval Jan Vyhnalík jako letecký mechanik. V deníku vzpomíná, že každé ráno začínalo nástupem. „Ráno se nastupuje v dílně v řadách a čekáme, až přijde hlavní mistr.“¹⁸ Po jeho příchodu se dali do práce. Hlavní náplní bylo motory rozdělovat a dávat zase zpět dohromady. Někdy jim práce zabrala i celý týden.

Ve Štrasburku byl přesně daný denní rozvrh, podle něhož se dělníci museli řídit. Pro více jak 400 Čechoslováků tenhle rozvrh představoval spíše vojenský režim. Vstávali brzy, uklidili si světnici a šli na snídani, po které je čekala devítihodinová práce s leteckými motory. „Je nás zde celkem 450, samí Češi a Slováci. Je zde vojenský pořádek. Ráno se vstává v 6. hod. To jde služba po chodbě a volá: « Aufstehen! » (Vstávat!) Vstaneme, je umývání, steleme postele, zametáme světnici. V 7. hod. je snídane a začíná práce.“¹⁹ V sobotu se směny zkracovaly, do práce se šlo jen dopoledne. O neděli se pradědeček v denících nezmiňuje. Přesně ve dvanáct hodin měli v továrně hodinovou pauzu na oběd, po ní se vraceli zpět do práce. Po čtvrté hodině odpoledne směna Čechům končila. Měli volno, mohli být venku až do desíti hodin, v neděli do jedenácti a v sobotu se mohli zdržet dokonce až do půlnoci.

Po ukončení školení ve Štrasburku, obdržel pracovník návratem do Vídně potvrzení o svém zaučení. Pradědeček si své potvrzení do deníku opsal, ve své práci jej uvádím jako Obrazovou přílohu č. VIII.²⁰

Ve Vídni byl pradědeček přiřazen na práci na vídeňském předměstí Wiener Neudorf. Dlouho čekal, než byl přidělen do jedné z továren, jak vzpomíná na straně 61: „Chodíme každý den do továrny k hlášení, ale tam nás nikdo nepřijímá. Stále nás na Gefu odhazují na příští den.“²¹ Nakonec byl přiřazen k brusce. „Teprve 28. května nás zapsali v továrně. Byl

¹⁵ VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 1, str. 32.

¹⁶ Tamtéž, str. 29.

¹⁷ Tamtéž, str. 29.

¹⁸ Tamtéž, str. 29.

¹⁹ Tamtéž, str. 23.

²⁰ Obrazová příloha č. VIII. na str. 41.

²¹ Tamtéž, str. 61. Gefo je místo v továrně, kde se dělníci rozdělovali, zde se také rozdělovaly stroje.

*jsem zařazen do brusárny na hale 11. Továrna je ½ hod. od lágru. Chodíme pěšky. Týden stojím u brusky a dívám se, jak se na ni dělá.*²² Podmínky zde byly ovšem horší než ve Štrasburku. Zatímco v Alsasku pradědeček pracoval devět hodin, ve Vídni má pracovní směnu jedenáctihodinovou. „*Pracuje se od 7. hod ráno do 6. hod večer,*“²³ vzpomíná na straně 61.

V továrně potkával pracovníky, kteří nebyli tak dobře přeškoleni jako on. A tak se stávalo, že mnohdy nevěděli, co si mají se stroji počít. Pradědeček si poznamenal: „*S prací to není zlé. Jsou zde kluci, co dva měsíce nedělají nic. Když jim mistr nařídí stroj, tak dělají a když stroj nenařídí, tak nedělají, poněvadž tomu nerozumí.*“²⁴ Pradědeček sice přeškolený byl, ale práce ho nebavila.²⁵

Navíc se při práci s bruskou často zranil. Díky násobným úrazům byl proto nakonec přiřazen do administrativní funkce. O svém přeřazení napsal: „*Několikrát jsem si přibrousil o brusku prsty a tak mne mistr přeřadil do Bereitstellung, kde se rozděluje práce. Tam mám času dosti, hlavně při nočních.*“²⁶ Náplní jeho práce bylo rozdělovat stroje. Mnoho si ovšem nepolepšil, protože v místnosti, kde pracoval, bylo dost chladno a pokud nebyla práce, trpěl zimou, jak píše na straně 84: „*Když se dovezou výrobky, mám hodně práce s rozdělováním, někdy třeba půl dne nemám, co dělat. Tak je mi dost chladno.*“²⁷

Z Wiener Neudorf se po nějakém čase přestěhoval na jiné vídeňské předměstí s názvem Mödling.²⁸ Na konci léta 1944 se pradědeček kvůli náletům stěhuje z Mödlingu do „Švechat“ (Schwechat). Zde je práce stejná. Směny nadále začínají v sedm hodin ráno.²⁹

V deníku pradědeček dále vypráví, že koncem války byl vídeňský starosta nucen bránit město do posledního momentu. Byly stavěny zákopy, na kterých pracovali lidé z továren. Zmiňuje se, že na tuto práci byli odvoláni Chorvati a Rusi.³⁰

²² VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 1, str. 64.

²³ Tamtéž, str. 61.

²⁴ Tamtéž, str. 67.

²⁵ Srov. Tamtéž, str. 73.

²⁶ Tamtéž, str. 73.

²⁷ Tamtéž, str. 84.

²⁸ V denících pradědeček přesně neuvádí, kdy ke stěhování došlo.

²⁹ Srov. VYHNALÍK, Jan. *Deník*, vol. 2. 1944-1945, str. 3.

³⁰ Srov. VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 2, str. 13.

5. Detailní pohled na život v „lágru“³¹

V naučné literatuře lze o totálně nasazených najít spoustu informací. Nicméně je již náročnější se dopátrat, jaké byly jejich sociální podmínky. Díky pradědečkovým deníkům mám možnost si dopodrobna představit, jak se tenkrát v „lágru“ žilo.

5.1. Ubytování

Ihned po příjezdu z Protektorátu do Vídně byl pradědeček ubytován v dřevěných barácích, kde dostal „vše“, co Říše považovala za „potřebné“, včetně lůžkovin. *„Zavedli nás do nějakého dřevěného baráku, kde nám vydali po dvou dekách a ubytovali nás v prázdných dřevěných domcích.“*³² Pradědeček sice v deníku nezmiňuje přesné umístění tábora, ale z ostatních zápisků jde zrekonstruovat, že jde o Wiener Neudorf. Pradědeček si poznamenal, že se ubytování nacházelo hned vedle továren.³³ V dřevěném domku bylo umístěno kolem patnácti lidí. Aby se dovnitř takové množství vešlo, museli pracovníci spát na palandách. Pradědeček si 9. února 1943 zapsal: *„V jedné světnici je nás patnáct. Postele jsou dvě nad sebou a já se umístil nahoře.“*³⁴

Ve Štrasburku bylo ubytování stejné, jen v baráku bydlelo více lidí, jak pradědeček zmiňuje: *„[...] ve světnici č. 16 je nás [...]dvacet. Mám postel nahoře, pode mnou spí Vrzal Jaroslav od Tišnova, s nímž mám také společnou skříň.“*³⁵ Z důvodu nedostatku místa si museli pracovníci všechny své osobní věci uložit do sklepa.³⁶ Ve Štrasburku kromě lůžkovin fasovali i pracovní oděv a nádobí. *„Dostali jsme po dvou dekách, bílé povlečení, pracovní oblek (modráky), hrnek, talíř, nůž, vidličku,“*³⁷ píše pradědeček na straně 17.

Po návratu do Vídně byli ubytováni na vídeňském předměstí Neudorf.³⁸ Pradědeček v deníku upřesňuje: *„Jsme na třetím lágru v Neudorfu, Barák 17, světnice 4. Jsou zde sami Češi.“*³⁹ Koncem července roku 1943 se musel s kamarády z hygienických důvodů stěhovat.

³¹ V denících pradědeček často používá termín „lágr“ pro označení ubytovacího tábora.

³² VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 1, str. 10.

³³ Srov. Tamtéž, str. 11.

³⁴ Tamtéž, str. 10.

³⁵ Tamtéž, str. 17.

³⁶ Srov. Tamtéž, str. 17.

³⁷ Tamtéž, str. 17.

³⁸ Dnešní městys poblíž Vídně.

³⁹ VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 1, str. 60.

Na straně 68 píše: „*Koncem července se stěhujeme na barák 26, světnice 4. Občas nám baráky vysírají, poněvadž jsou zde štěnice.*“⁴⁰

Koncem léta 1944 byl pradědeček kvůli náletům přestěhován do Schwechat. Na rozdíl od Neudorfu se zde ubytování nacházelo daleko od továrny, a tak byli pracovníci nuceni vstávat časně ráno, aby do práce došli včas. Z popisu nejspíš nešlo o příliš příjemné ubytování: „*V 7. hod. začíná práce. Tak tedy musíme vstávat ve 4,30 a přijedeme z práce večer v 21,30 hod. Ve sklepech je vlhko, nelíbí se mi tam.*“⁴¹

5.2. Strava

Strava byla na přiděly, které pracovníci dostávali třikrát denně. Snídaně, oběd a večeře. Snídaně předcházela začátku směny. Na oběd měli pracovníci vyhrazenou jednu hodinu. O večeři se pradědeček nezmiňuje. Na jídlo vždy nastupovali v trojstupech, které pradědeček komentuje na straně 24: „*Nástup k snídaním, obědům i večeřím se koná v trojstupech, nejdřív Češi, pak Němci, kteří bydlí na druhém konci chodby.*“⁴²

Strava ve Vídni byla podle názoru pradědečka i jeho přátel nepoživatelná a zprvu ji dokonce odmítali jíst. Naštěstí měli své zásoby, které si přivezli z Protektorátu, nebo si zkrátka počkali, až jim rodiče trochu jídla pošlou. Jídlo, které v táboře dostávali, dávali ruským zajatcům, kteří jej snědli hltavě. Očividně nedostávali často najíst. Pradědeček vypráví: „*V poledne jsme dostali oběd: vařené kroupy a krajíček chleba. Kroupy jsme všichni vyhodili, nebo dali několika ruským zajatcům, kteří je hltavě jedli. [...] Jedli jsme, co jsme si přivezli z domu.*“⁴³ Ve Štrasburku přišel obrat. Jak pradědeček píše, jídlo tam bylo chutné. Problém nastal opět ve chvíli, kdy se s přáteli vrátili do Vídne. Do deníku si také poznamenal. „*Zde asi zchudnu, poněvadž jídlo není takové jako ve Štrasburku. Hned první den každý hodil polovinu večeře do záchodu.*“⁴⁴

Přestože pradědeček s kamarády odmítali nejprve cokoliv v jídelně pozřít, současně si uvědomovali, že jednoho dne budou muset začít. Nemohli stále psát rodině domů o jídlo. Tuto skutečnost jim potvrzovali dělníci, co tu pracovali už déle a bavili se tím, jak se novějším

⁴⁰ VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 1, str. 68.

⁴¹ VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 2, str. 3.

⁴² VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 1, str. 24.

⁴³ Tamtéž, str. 9.

⁴⁴ Tamtéž, str. 60.

dělníkům obracel žaludek nad stravou v jídelně. Pradědeček v deníku popsal jídlo, které se podávalo:

„Ráno jsme měli k snídani černou kávu a ½ kg chleba. [...] Oběd byl v lágru. Zeleninová polévka a bramborový guláš. K večeři opět polívka a mrkev s řepou. To jsme nejedli. Dělníci, kteří zde byli už déle, se nám smáli a říkali: « Však vy si zvyknete a budete všechno jíst. »“⁴⁵

Jak pradědeček píše, dělníci měli pravdu. Po čase si opravdu s přáteli na jídlo zvykl. Na straně 65 doznává: *„Ale člověk si zvyká na všechno. I na to jídlo. Jde to hodně pomalu, někdy se ani nedíváme, co jíme.“⁴⁶*

Ke konci války se zásoby ztenčovaly a pracovníci dostávali jídla minimum. Sám pradědeček pocítil nouzi. *„Je všude poznat, že se válka blíží a Němci ustupují. [...] Často nemám, co jíst, ačkoli mi z domova velmi často posílají balíky.“⁴⁷*

5.3. Plat

Za svou práci dostávali pracovníci „lágru“ mzdu. Pradědeček ji popsal na straně 31:

„Máme také plat. Hrubý příjem činí týdně našich 336 K. Z toho se strhuje: nemocenské 33,50 K, W.H.W. (Winterhilfswek = zimní pomoc) 1,90 K, bydlení a strava 140 K, různé menší srážky, celkem 194,40 K. Čistý příjem činí tedy 141,60 K týdně.“⁴⁸

Stávalo se, že pracovník něco rozbil. V takovém případě musel škodu zaplatit. Často pak dotyčnému nezbyly už žádné peníze a musel o trochu peněz napsat domů.⁴⁹

Většina pradědečkových přátel utrácela svůj výdělek za alkohol, nevěstky a cigarety. Ze zápisků vyplývá, že můj pradědeček zprvu nechápal, proč jsou ostatní ochotni za podobné povyražení dávat svůj plat. Nicméně za necelý rok se i pradědeček naučil kouřit. Navštívil s přáteli i nevěstinec, ale dlouho zde prý nevydržel. O alkoholu se v denících nezmínil.

⁴⁵ VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 1, str. 11.

⁴⁶ Tamtéž, str. 65.

⁴⁷ Tamtéž, str. 71.

⁴⁸ Tamtéž, str. 31.

⁴⁹ Srov. Tamtéž, str. 31.

6. Volný čas

Po ukončení směny měli pracovníci volno. Většina chodila do zmíněných nevěstinců. Někteří, včetně mého pradědečka, si ovšem našli jinou zábavu.

Pracovníci měli možnost tábor opustit a jít se projít do města, ve kterém pracovali. Pradědeček procházek využíval, píše: „*Volného času máme dost. Chodíme často do města, zvláště já, abych si co nejvíce město prohlédl.*“⁵⁰ Jako vzdělaný učitel si místa spojoval s poznatky z literatury. Například během svého pobytu ve Štrasburku si pradědeček do deníku zapsal: „*Cestou přicházíme k známému štrasburskému dómu. Viktor Hugo jej nazval skutečným zázrakem.*“⁵¹ Ve Vídni si také prošel historické centrum, absolvoval dokonce prohlídku císařského paláce Schönbrunu.⁵² Nejvíce času však trávil s přítelem Stránským v zábavním parku Práter. Své nadšení zaznamenal na straně 66: „*Zašli jsme si do Prátru. Bylo tam lidstva, hlava na hlavě. Vozili jsme se celé odpoledne.*“⁵³

Ne vždy bylo ovšem možné z tábora vycházet. Koncem války bylo centrum Vídně včetně zábavního parku Práter zničeno. Pradědeček si tedy musel najít zábavu uvnitř tábora, kde pracoval. V táboře se nacházela knihovna s českými knihami. V největších mrazech v ní pradědeček sedával, četl a zahříval se. V deníku si poznamenal:

„*Velmi brzo je tma, tak chodím také do lágrové knihovny, kde jsou české knihy. Dostala se mi také do rukou zajímavá knížka z egyptského bájesloví. Velmi mne zaujala některá podobnost s náboženstvím křesťanským. Je to báje o božské dvojici jménem Osiris a Isis.*“⁵⁴

Největší zalíbení však pradědeček našel v hraní stolního fotbalu. S přáteli pořádal turnaje, během kterých si zapisovali skóre.⁵⁵ Pradědeček se po čase v disciplíně natolik zdokonalil, že dokonce i vyhrával.

⁵⁰ VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 1, str. 38.

⁵¹ Tamtéž, str. 19.

⁵² Srov. VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 2, str. 7.

⁵³ VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 1, str. 66.

⁵⁴ Tamtéž, str. 84, 85.

⁵⁵ Srov. Obrazová příloha č. XII. na str. 43.

7. Lidé kolem pradědečka

Během svého pobytu v cizině se pradědeček často setkal s lidmi ze svého blízkého okolí. V novém prostředí, kde nikoho neznal, se dokázal rychle skamarádit. Našel si brzy přátele hlavně mezi Čechy. Není divu, vždyť Češi museli držet za jeden provaz. Pradědeček musel ovšem denně vycházet s nejrůznějšími lidmi.

7.1. Mistři

Při práci, případně během školení na dělníky dohlíželo několik mistrů. Uměli pouze německy. Ve Štrasburku byla slyšet i francouzština, ale dominantním jazykem zůstávala samozřejmě němčina.⁵⁶

Ve Štrasburku bylo vedení rozděleno mezi Němce a Čechy. Němci měli vedoucí role. Češi dohlíželi na nedůležité, banálnější práce. V únoru 1943 si pradědeček poznamenal:

„Mistři i učitelé jsou Němci, taktéž ředitel a vedoucí ubytování. Na čistotu ve světnicích, pořádek mezi námi dohlížejí a o naše potřeby se starají dva Češi, kteří umí německy. Jeden z nich se jmenuje Kavan. Je to vysoký, silný muž, veselý a dobrý člověk. Býval četařem v československé armádě. Druhý je už starší, těla zavalitého. Všichni mu říkají « táta ». O dozor v bráně se starají Werkschutzi. Kontrolují vycházející i přicházející a dbají na to, aby nikdo nepřetáhl dobu, určenou k vycházce.“⁵⁷

Pradědeček dopodrobna vylíčil chování, vzhled i koníčky všech mistrů. Hlavní mistři byli vždy Němci nebo Alsasani, jak píše na straně 30: *„Vždycky určitý počet lidí má na starosti jeden mistr. Je zde tedy vrchní mistr a několik mistrů. Všichni Němci nebo Elsasani. Jeden z nich je mladý, jménem Martin, a hrával kopanou za Francii. Rád se s námi baví o českých hráčích kopané.“⁵⁸* Pradědečkova poznámka ohledně Francie odkazuje na nestálé postavení pohraničního Alsaska. Po prusko-francouzské válce bylo Alsasko připojeno k Německu. Po První světové válce však podle Versailleské mírové smlouvy připadlo zpět Francii. Během Druhé světové války je Alsasko opět připojeno k Německé Říši.⁵⁹ Nejcitlivěji

⁵⁶ VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 1, str. 30.

⁵⁷ Tamtéž, str. 24.

⁵⁸ Tamtéž, str. 30.

⁵⁹ AUBRECHT, Richard. *19. století (1815-1914). 1870-1871 - Prusko-francouzská válka* [online]. 2005 [cit. 2017-02-14]. Dostupné z: <https://www.valka.cz/11165-Prusko-francouzska-valka-a-parizska-komuna>.

změny pocítovali Alsasané, jak je patrné z pradědečkových zápisů: „*Koncem března je Štrasburk vyzdoben. S domů visí prapory, neboť čekají návštěvu župního vedoucího Elsaska. Mnoho obyvatel však Němcům nepřeje, cítí se Francouzi.*“⁶⁰

Jistá nenávist k válce a samotnému Německu nebyla patrná pouze u Alsasanů, projevovala se i v chování Čechů k mistrům. Odmítali zvedat pravici, což bylo typické nacistické gesto, a odmítali podlehnout německým zvykům. Češi využívali toho, že jim němečtí mistři nerozumí, a tropili si z nich legraci. Jednu z úsměvných situací popsal pradědeček na straně 30:

„*Němci mají ve zvyku podávat si každé ráno ruce a zdravit « Morgen. ». Neříkají celé « Gut Morgen ». Jde mistr, košiláč kolem stolků podává nám ruce a zdraví. U jednoho ponku mají mládence z Prahy, který piluje. Přijde k němu « košiláč ». Mládenec se mu ukloní a říká česky « Ty jsi osel. Ty jsi vůl ». A mistr mu potřásá rukou, opakuje « Morgen, Morgen! »“⁶¹*

Jinde pradědeček popisuje dosti odvážný žert kolegy Martínka: „*Přijde mistr a povídá « Heil, Hitler! » Martínek odpoví « Guten Tag! » Mistr opakuje důrazněji « Heil, Hitler! » A Martínek říká docela nevinně: « Ein litr? »“⁶²*

Velitelem štrasburského pracoviště byl Alsasan Kreuzer, nejspíše pro své nacistické přesvědčení:

„*Velitelem je Elsasan, ale silný nacista. Jmenuje se Kreuzer. Je to vysoký, hubený člověk, ostře řezaného obličeje. Chová se k nám celkem správně. Přednáší německy, ale elsaským nářečím. Jeho zvláštností je, že místo ch se vyslovuje š. Tak « ich » se řekne « iš », « mich » zase « myš » atd.“⁶³ I přes nacistické přesvědčení si čeští dělníci Kreuzera nejvíce oblíbili, neboť byl spravedlivý a měl k Čechům úctu. Pradědeček o něm dále vypráví:*

„*Ze všech Němců v Arsenalu jsme si nejvíce vážili učitele Kreuzera. Jak jsem se už zmínil, byl to silný nacista, ale spravedlivý a rozumný člověk. Také jsme dali na památku vázu pěkně broušenou. [...] Kreuzer byl dojat. Oči se mu rozmlžily a nemohl ani promluvit. Lícni svaly se mu chvěly, šel jen kolem lavic a mlčky nám silně každému stiskl ruku. Byli jsme si*

⁶⁰ VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 1, str. 40.

⁶¹ Tamtéž, str. 30, 31.

⁶² Tamtéž, str. 98.

⁶³ Tamtéž, str. 31, 32.

jisti, že na nás nezapomene a dárek mu bude připomínat Čechy. [...] On nám ukázal, že i mezi Němci jsou slušní lidé.“⁶⁴

V květnu roku 1943 byl pradědeček zařazen do vídeňské brusárny, jeho mistrem se stal jakýsi Renau. Nedůvěřivý vztah k novému vedoucímu popsal na straně 64: „*Je to chudý, vysoký člověk, celkem spravedlivý, ale i silný nacista. Je třeba si před ním dávat pozor na řeč.*“⁶⁵ V brusárně potkal dva Rakušáky. Z rozhovorů s nimi se dověděl, že Rakušani se jako Němci necítí. Svědčí o tom tento zápis: „*Malý, tlustý se jmenuje Eder, chudý a štíhlý se jmenuje Schimanowitch. Oba Vídeňáci a také po vídeňsku cítí. Němce v lásce nemají a často se s nimi bavíme o politice.*“⁶⁶

7.2. Němci

Překvapilo mě, že v pracovních táborech se nacházeli i Němci. Pradědeček jejich přítomnost ve svém deníku nevysvětluje, nicméně detailně popsal jejich chování a vztah k Čechům.

Podle očekávání nebyli Němci u Čechů příliš oblíbení. Často si z nich Češi a Slováci tropili šprýmy. Sázeli na to, že jim Němci nerozumí. „*Na německé hochy, kteří zde s námi pracují, voláme jenom: « Křisy, potvory » a ještě lepšími výrazy. Oni se na nás smějí a drmolí cosi německy.*“⁶⁷

Ve Vídni obecnou nenávist Čechů k Němcům prohluboval i fakt, že Němci žili v příznivějších podmínkách. Pradědeček uvádí, že v Říši pracuje tisíce lidí. Vedoucí posty však zastupovali Němci. Nicméně němečtí muži bojovali na frontách, a tak byli do továren posíláni mladí chlapci, v podstatě ještě děti. Pradědeček se zmiňuje, že jim bylo kolem čtrnácti.

Nelze však hovořit o výslovné nenávisti vůči Němcům. Například během posledního večera ve Štrasburku, kdy se spolu všichni loučili, se ledy prolomily. Pradědeček vzpomíná: „*Zpívali jsme naše české písničky. Němcům se velice líbily. Nerozuměli jim, ale kývali do*

⁶⁴ VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 1, str. 48, 50.

⁶⁵ Tamtéž, str. 64.

⁶⁶ Tamtéž, str. 65.

⁶⁷ Tamtéž, str. 31.

taktu. [...] S Němci jsme se objímali, ale při zpěvu jim padala do očí slova « Vy lumpi! », « Však s vámi se bude účtovat! ». Štěstí, že Němci nerozuměli. “⁶⁸

7.3. Italové a Francouzi

Mezi cizinci odvedenými za prací do Říše nebyli jenom Češi a Slováci. Šlo o různorodou směs Bulharů, Italů a Francouzů. Pradědeček ani jeden z cizích jazyků neovládal. Přesto se snažil s cizinci komunikovat. V jeho deníku jsem našla spoustu stránek, na kterých si zapisoval různá francouzská slovíčka, aby se je naučil. „*Dělá se mnou v Bereitstellungu jeden Francouz. Tak od něho chytám francouzská slova.*“⁶⁹

Není překvapivé, že s Francouzi se setkal hlavně ve Štrasburku, který byl ještě před Druhou světovou válkou součástí Francie. Přes kulturní odlišnosti se Češi s Francouzi dokázali rychle spřátelit. Měli totiž společného nepřítele a otevřeně se o tom v příhodných chvílích bavili.

„*V menší vesnici seděli v hospodě. Bylo tu také několik Francouzů, kteří, slyšíce český hovor, sedli k našim a popíjeli společně. Když už měli náladu, objímali se a volali společně: «At' žije Československo! At' žije Beneš! Vive la Tchechoslovaque!» A naši zase: « At' žije Francie! » Bylo štěstí, že je neslyšelo nepovolané ucho, jinak byli zavřeni. Je zde ale pěkně vidět ducha, jaký vládne mezi národy, které ovládli Němci.*“⁷⁰

Češi byli v porovnání s Francouzi houževnatější. A odlišností bylo více. Pradědeček píše, že zatímco při náletech si Češi udržovali chladnou hlavu, Francouzi panikařili: „*Dříve jsme se vždy smáli Francouzům, že při poplachu dělají jak šílení [...]*“⁷¹

Do pracovních táborů nebyli posíláni jen muži. Do cizí země bylo přivezeno i spousta dívek a žen. Měly-li štěstí, pracovaly v jídelnách, kde obsluhovaly pracovníky. Zbytek byl však poslán do německých nevěstinců. V táborech byly oblečené do roztrhaných šatů, přesto však bývaly namalované. „*Jídlo rozdávalo několik Francouzek. Chodily v dřevákách a roztrhaných šatech, ale rty a obočí měly nabarvené.*“⁷²

⁶⁸ VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 1, str. 48.

⁶⁹ Tamtéž, str. 100.

⁷⁰ Tamtéž, str. 40.

⁷¹ Tamtéž, str. 104.

⁷² Tamtéž, str. 9.

7.4. Češi a Slováci

O Slovácích se pradědeček zmiňuje hlavně ve Štrasburku. Byli mladší než on. Původně měli jít na frontu, ale byli přiřazeni do továren. Rychle se s Čechy skamarádili. Na konci dubna roku 1943 pradědeček píše: „*Počátkem března přijelo asi 300 Slováků, samí mladí vojáci, narození v r. 1921. Místo na frontu je poslali do Německa na práci. Byli rádi, že jsou zde Češi, hned se s námi skamarádili.*“⁷³

Ve Vídni se pradědeček zmiňuje už pouze o Češích. Našel si mezi nimi spoustu nových přátel a trávil s nimi nejvíce času. Ve volném čase hrávali stolní fotbal. Češi, kteří byli přeřazeni na Slovensko z důvodu přesunu strojů, byli nahrazeni novými pracovníky. „*[...] stroje se stěhovaly na Slovensko. Mnozí kamarádi odjeli, k nám přišli jiní z druhých hal, prostě byli jsme už pomícháni.*“⁷⁴

Do deníku napsal pradědeček jména svých přátel: Martínek Jan, Tesař Jaromír, Šmehlík Vincenc, Šrámek Karel, Klusáček Jan, Hrubý Václav, Marek František, Horšík, Korál, Foukal, Bauer, Uhlíř, Stránský.

7.5. Vězni

V továrnách nepracovali pouze totálně nasazení z cizích zemí. Pracovali tu i lidé z koncentračních táborů, zajatci či političtí vězni. Byli oblečeni do modrobílých obleků. Obecně bylo zakázáno s těmito vězni mluvit.⁷⁵

Náplní jejich práce bylo dělat ty nejtěžší a hlavně nejnebezpečnější práce. Většinou je pradědeček vídával, jak staví kryty⁷⁶ či vykopávají nevybuchuté bomby ze země.⁷⁷

Mezi vězni bylo hlavně hodně Poláků a Rusů. Vězně hlídali členové SS se samopaly na hrudi. Ke konci války byli členové SS odveleni na frontu. Vězně tedy už nehlídali tito suroví muži, nýbrž mladí hoši, dokonce mladší než tehdy můj pradědeček, kterému bylo zhruba 25 let. Jednalo se o Wehrmacht, armádní vojáky. Byli mírní a k vězňům se chovali

⁷³ VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 1, str. 33.

⁷⁴ Tamtéž, str. 170.

⁷⁵ Srov. Tamtéž, str. 70.

⁷⁶ Srov. Tamtéž, str. 70.

⁷⁷ Srov. VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 2, str. 2.

také mírně.⁷⁸ Pradědeček se s jedním z vězňů dal do řeči, což by dříve s hlídači nebylo možné, ale armádní vojáci byli shovívavější. I jejich osudy byly rozmanité.

„Mluvím v noci s jedním trestancem, Polákem. Já česky, on polsky. Tu k nám přistoupí jeden voják a povídá mi česky: « Odkud jsi? » Odpovídám a on říká, že je ze Zastávky. Pak se přestěhoval do Brna. Zná od nás [...] více lidí. Divil jsem se, že umí česky a je v německé uniformě. Říkal, že si vzal Němku a tedy musel nyní do armády. Má rodinu v Brně a je teď plný starostí, neboť Brno bylo bombardováno a z domu mu nepíší.“⁷⁹

⁷⁸ Srov. VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 2, str. 25.

⁷⁹ Tamtéž, str. 25.

8. Dotek války

Pracovníci táborů nepociťovali přímý dotek války. Válka je důvěrně obejmula až v polovině roku 1944. Mezi dělníky se šuškało o invazi, o vítězství Spojenců a o konci války. „Šíří se zprávy o invazi spojenců, noviny jsou plny článků o kritické hodině, o strašlivých bitvách, o postupu Angličanů a Američanů v Itálii.“⁸⁰

8.1. Nálety

Nálety jsou prakticky pořád. Všude ve městě ječí siréna. Ve vteřině propuká panika. Země se otrásá. Kolem Vídně plápolá oheň. Továrny hoří. Baterie zuřivě bijí do vzduchu. Marně. Spojenecká letadla útočí dál. Padají bomby. Zásah. Bomba dopadla do centra města. Křik obyvatel, prchající z města málem přehluší řev letadel. Ženy křičí a pláčou. Berou své děti do dlaní a utíkají, co nejdál od míst, kde dopadly bomby. Pracovníci tábora leží na zemi. Jaká je šance, že přežijí? Němci zuří. Útočné baterie žádné letadlo nezasáhly. Angličtí piloti létají s letadly, jako kdyby byla z papíru. Bum. Bum. Bum. Ticho. Spojenci jsou pryč. Ne na dlouho.

První poplach zažil pradědeček ve Štrasburku, který popsal následovně:

„Nevím, jak dlouho spím. Najednou jaksi v podvědomí slyším nějaké hučení. Rychle se posadím. Na chodbě je dupání, ve světnici tlumený hovor a šum. Venku ječí sirény. Poplach! Všude tma, nesmí se svítit. Rychle vyskakují, popadnu jeden kus modráků, jež pokládám za kalhoty a navlékám. [...] Je slyšet hukot letadel.“⁸¹

O nálet se však zatím nejednalo, byl to pouhý poplach.

První opravdový nálet zažil pradědeček ve Vídni. Jednalo se o původně plánovaný noční nálet nad Baden. Pradědeček situaci popisuje:

„Pak jsme se dozvěděli, že Angličané byli nad Badenem, odkud je k nám letadlem 5-7 minut. Tam se náhle stočili a navštívili Linec a Štýrský Hradec. V noci přesně o půlnoci nás probudila serie střelných ran. Nevím, na co stříleli. To byl můj první útěk při náletu.“⁸²

⁸⁰ VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 1, str. 105.

⁸¹ Tamtéž, str. 17, 18.

⁸² Tamtéž, str. 70.

Nálety byly čím dál častější. Spojenci měli vždy stejný cíl. Zničit továrny na munice a poškodit výrobu. S pocitem, že se mu za továrnou nemůže nic stát, utíkal pradědeček zprvu, co nejdále od továren. Až později pochopil, že se mýlil:

„1. října po obědě jsme nastoupili práci u strojů. Najednou začne hučet siréna v tlapkách. Sotva vyběhneme z haly, už to ve vzduchu duní. Proudem poplašených lidí utíkám hlavní branou ven. [...] Já, ještě s mnoha jinými, jsme si sedli asi 10 min. od továrny na silnici. Říkali: « Bombardují továrny, tak zde se nám nemůže nic stát ». Tak jsme byli ještě hloupí, protože jsme dosud neprožili nálet.“⁸³

Německo však nečinně nepozorovalo, jak jim Spojenci ničí továrny na munice. Palbu opětovali. Používali těžké baterie, kterými anglická letadla sestřelovali. Protiletické baterie se nacházeli buď blízko továren, nebo byly postaveny vysoko na kopcích, aby se spojenecké letadlo dalo lépe sestřelit.⁸⁴

Nálety nebyly doprovázeny pouze hučením sirény. Pracovníkům tábora bylo vždy řečeno heslo, při jehož vyhlášení věděli, že nad nimi krouží anglická letadla. Ihned po zaslechnutí tohoto hesla museli vypnout stroje, zhasnout světla a opustit továrnu. V deníku se píše: *„Bylo 13,45 hod., když se ozvalo z tlampače: « Achtung! Marta! Marta! » Marta - to znamená, že jsou v blízkosti nepřátelská letadla.“⁸⁵*

Bomby zničily spoustu továrních hal, ale především zranily, ba dokonce usmrtily spoustu lidí. Bombardování odneslo i civilní obyvatelstvo. *„Ve Vídni to dunělo a vystupovala mračna dýmu. Je mnoho mrtvých a zraněných. Také kolem naší fabriky padaly bomby. Před gefem jich spadlo třináct.“⁸⁶*

V polovině roku 1944 byly nálety pravidelné. Pradědeček je v deníku označuje německým výrazem Luftgeföhr. *„Luftgeföhr je každý den. Jak se blíží desátá hodina, už se chystáme na nálet. Němci zuří,“⁸⁷* vzpomíná pradědeček.

Zmiňuje se, že nálety probíhaly i třikrát denně. Třikrát denně po dobu několika měsíců se Vás dotýká smrt. A vy nevíte, zda si Vás vezme, nebo Vás nechá žít. V největším riziku se nacházeli právě dělníci pracující v továrnách, které byly cíli Spojenců. Chtěli-li přežít, museli

⁸³ VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 1, str. 71.

⁸⁴ VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 2, str. 36.

⁸⁵ VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 1, str. 99.

⁸⁶ Tamtéž, str. 181.

⁸⁷ VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 2, str. 2.

chladně uvažovat, jak se ve chvíli náletu zachovat. Stres a strach se projevil na jejich zdraví. I pradědeček jimi trpěl: „*Také mne často bolí hlava, na což si nařikají i kamarádi. Ony ty pozdravy Angličanů jsou přece jen silné.*“⁸⁸ Byl to velký nápor na jejich psychiku. Pradědeček v deníku popsal, jak se dokonce při jednom z náletů jejich přítel zbláznil:

„Asi v polovici cesty u benzinové stanice se jeden kamarád zastaví, pak začne na místě behat do kolečka a spínaje ruce volá. « Ježíšmarjajósefe! Ježíšmarjajósefe! » Povolily mu nervy. Obrázek směšný i bolestný zároveň. [...] Ted' vidíme asi deset letadel, jak si míří od Vídně přímo nad nás. Vrčení motorů sílí, přichází v hrozný řev, až uši zaléhají. « K zemi! » křičí kdosi. Padáme na zem. Ruce na uších, tisknu se křečovitě k zemi. [...] Když na nás mířila pátá skupina letadel, kamarád Vorlíček z Prahy se rozplakal a volal: « Panenko Marie, oni si dnes vybrali jenom nás! »“⁸⁹

Vídeňské továrny byli často demolovány. Několikrát to odnesla i pradědečkova továrna. „*26. července při náletu to opět naše fabrika odnesla. Je na ni smutný pohled.*“⁹⁰ Nakonec, kvůli častým náletům Spojenců a s tím souvisejícím častým přesunem strojů, se pradědeček stěhuje na vídeňské předměstí Schwechat.

Bomby dopadají nejen na továrny, ale i na dřevěné domky, ve kterých pracovníci bydlí. Kvůli zničení jejich ubytovacích prostorů se musí pracovníci často stěhovat. V deníku uvádí: „*Koncem září se zase stěhujeme na barák 7, světnice 10.*“⁹¹

Vídeň je po denních náletech devastována. „*Vídeň už je hodně rozbita, pátý, desátý, dvanáctý okres nejhůře,*“⁹² píše pradědeček a na straně 13 se zmiňuje: „*Každý den je Vídeň bita.*“⁹³ Kvůli náletům je Vídeň často odříznutá od dopravních služeb nebo dokonce od elektřiny.⁹⁴

S blížícím se koncem války většina německých vojáků opouští své pozice ve Vídni a odchází na východ. Nejsou sami. Obyvatelé Vídně odchází taky. Pokud měli štěstí, a spojenecké bomby jim nezničily dům, tak mají strach z náletů a zvuk sirén oznamující nálet, který je k smrti děsí a deprimuje.

⁸⁸ VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 2, str. 14.

⁸⁹ Tamtéž, str. 40.

⁹⁰ Tamtéž, str. 2.

⁹¹ Tamtéž, str. 12.

⁹² Tamtéž, str. 5.

⁹³ VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 2, str. 13.

⁹⁴ Tamtéž, str. 37.

8.2. Piloti se snaží na zem

Ve Vídni byl pradědeček svědkem několika zvláštních okamžiků. Na bombardování Vídne si pradědeček rychle zvykl. Zahoukala siréna a pradědeček ihned věděl, co se děje. Párkrát byl ovšem svědkem situace, kdy místo bomby vyletěl z letadla padák nesoucí amerického pilota. Když se s jedním z pilotů setkal, nevěděl, čemu se má divit více. Zda naprosto klidnému chování Američana, nebo staršímu, agresivnímu obyvateli Vídne, který se na pilota vrhl, či německému vojákovvi, který Američana bránil proti nerudnému Rakušákovi. V deníku vypráví:

„Na Zentralfriedhof spadl jeden pilot, vysoký silný člověk. Zapálil si cigaretu a nabídl i německému vojákovvi a policistovi, kteří k němu přiběhli. Tu k nim přiskočil starý děda a udeřil Američana do tváře. Německý voják se však na dědu rozkřikl: « Geh, Mensch! » Američan se jen usmál, podal policistovi revolver a osobní doklady a všichni tři odešli.“⁹⁵

8.3. Odvod dělníků

S blížícím se koncem války bylo na frontě potřeba čím dál více mužů. Prvně odvolávali členy SS, kteří se nacházeli v okolí fabrik a táborů. I přes nábor členů SS, bylo pořád potřeba dalších mužů. Na frontu byli tedy odváděni i obyvatelé Vídne. Jednoho večera přišli Werksschutzti dokonce i do Mödlingu. Zdá se, že pradědeček měl ten večer ohromné štěstí:

„Tu mne probudí hluk. Slyším dupání po baráku, tlučení na dveře a hovor. I na naše dveře kdosi tluče. Slezu z postele a jdu otevřít. Ve dveřích světnice proti nám a vedle nás stojí Werksschutzti a prohlížejí Aussweisy (průkazy). Po chodbě jde civil s hákovým křížem na kabátu. « Sbírají na zákopy, » proběhne mi hlavou. Jen tak ve spodkách a v košily jdu na záchod. Mám štěstí, že mne civil nevrací. Na záchodě jsem si sedl na mísu, zavřel dveře a čekal. Ani jsem se nehýbal. Na baráku bylo rušno, přicházejí lidé i na záchod. Do mých dveří se však nikdo nedobývá. Jednu chvíli slyším na záchodě i kroky v botách. Werksschutz. Celý jsem ztrnul. Oddechl jsem si, když Werksschutz, vykonav malou potřebu, odešel. Když nastal na baráku úplný klid, teprve jsem vyšel. Na světnici zůstali jen tři kamarádi. Celkem sebrali

⁹⁵ VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 2, str. 15.

*na dvě stě lidí. Měl jsem tedy dnes velké štěstí, že jsem vyváznul. Stejně jsem ale do rána nespál.*⁹⁶

⁹⁶ VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 2, str. 24.

9. Kontakt s rodinou

Během nucené práce v Rakousku měl pradědeček čas od času možnost setkat se se svoji rodinou. V dobách, kdy rodinu vídat nemohl, jako například na Vánoce, mu posloužily dopisy.

9.1. Dopisy

Pradědeček si většinou dopisoval se svými nejbližšími – tedy s maminkou, tatínkem a bratrem Františkem. Považoval za důležité svou rodinu o sobě informovat. V deníku uvádí: *„Také často píše domů, aby i oni se mohli potěšit a poznat z dopisů, kde a jak žiji.“*⁹⁷ Maminka často plakala a za pradědečka se modlila, tatínek mu dodával odvahy a od bratra Františka dostával dopisy, které mu vždy vykouzlily úsměv na tváři. Všichni se snažili zachovat si veselou a pozitivní mysl, ale nebylo lehké si ji vždy udržet. Pomocí dopisů se ovšem dozvěděl i neradostné zprávy, například že jeho bratranec Oldřich je na frontě a bratranec Jindřich byl gestapem převezen do koncentračního tábora, kde později i zemřel. Proč pradědečkova bratrance Jindřicha gestapo odvezlo, není v deníku upřesněno. Pradědeček pouze uvádí: *„Dostávám zprávu, že 14. dubna vzalo gestapo mého druhého bratránka, Jindřicha Kotačku z Lukovan. [...] Tak z naší rodiny jsou dva uvězněni ve spárech krvelačného gestapa, a já na práci v Říši. Nikdo neví, zda se vrátíme.“*⁹⁸

K dopisům z domova vždy pradědeček obdržel i něco málo k snědku či teplejší oblečení. Na oplátku rodičům a příbuzným posílal drobné suvenýry, které jim koupil. Pradědeček se v deníku zmiňuje, že ve Štrasburku koupil rodině a známým rukavice. Měli takový úspěch, že je chtěli i známí rodičů. *„Co se týká dopisu a zmínky o rukavicích, poslal jsem našim už dříve pěkné rukavice. [...] A Kotačkovi chtěli také takové. Jenže už jsem neměl peníze. [...] Tak rodiče mi poslali 1000K, abych dvě koupil.“*⁹⁹

⁹⁷ VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 1, str. 41.

⁹⁸ Tamtéž, str. 47.

⁹⁹ Tamtéž, str. 54.

9.2. Návštěvy domova

Byly doby, kdy pradědeček nemohl vídat svoji rodinu, protože dovolené byly zakázány.¹⁰⁰ Musel buď najít jiný způsob, jak se s ní setkat, nebo se smířit s faktem, že ji uvidí až po válce. Jeho přátele ho však přemluvili, že by si mohli domů zajet „načerno“. Bylo možné jet vlakem, ale jenom na území Rakouska anebo Protektorátu. Hranice bylo nutné přejít pěšky, aby je pohraniční stráž nechytila. Šlo samozřejmě o velice riskantní záležitost. Pradědeček akci popisuje následovně:

„Sedíme na světnici asi čtyři nebo pět. Znovu a znovu se nám vrací myšlenka rozjet se domů « na černo », bez propustky. V úterý po obědě jsme se rozhodli, že pojedem a tak ve středu jsme vyjeli z lágru. Byli jsme čtyři. [...] Během jízdy byla kontrola občanského průkazu. Stanici před Lundenburgem jsme vystoupili a pustili se pěšky do polí, abychom někde přešli hranice. Tož, dobře nám nebylo. Stále jsme se dívali kolem sebe. [...] koupili jsme jízdenky a sedli do vlaku na Brno. Ještě jsme měli trochu úzkosti, když přišla kontrola průkazů.“¹⁰¹

V roce 1945 využili opět tuto taktiku vidět se s rodinou „načerno“ k definitivnímu útěku z tábora domů. Byli odhodláni v Protektorátu u svých rodin již zůstat. S přáteli uvažovali jasně. Jelikož byly stroje přesunuty na Slovensko a většina továren byla srovnána se zemí, pracovníci neměli tolik práce jako dříve. Hlavní náplní dne bylo přežít čím dál častější nálety Spojenců. Německo prohrávalo. Blížil se konec války. Pradědeček s přáteli to věděl. Chaosu ve Vídni využili a prchli domů nadobro. Věděli, že je nikdo hledat nebude. Němci měli dost práce s letadly a s vojáky na frontách. Po pár uprchlících se shánět nebudou. A měli pravdu. Pradědečkovi se tak opravdu podařilo v roce 1945 utéct zpátky domů na Kratochvilku. Zde v noci překvapil svoji rodinu a ubezpečil ji, že už nikam nepojede. Konec nejbrutálnější války sledoval z okna svého domova. A když pak přišli Sověti na kopec za Kratochvilku, cítil se konečně šťastný.

¹⁰⁰ VYHNALÍK, Jan. Op. cit., vol. 1, str. 71.

¹⁰¹ Tamtéž, str. 61.

10. Závěr

Četbou deníků jsem měla možnost si uvědomit, jak probíhal život totálně nasazeného. Dříve jsem o totálním nasazení věděla pouze omezené množství informací, ovšem pradědečkovy deníky mi otevřely dveře do úplně jiné reality. Umožnily mi popsat podmínky, ve kterých dělníci museli pracovat a žít.

Analýzou deníků jsem zodpověděla na otázky, které jsem si na začátku položila. Práce s pradědečkovými texty mi navíc umožnila získat odpovědi na mnohé další otázky, které mě dříve ani nenapadly. Vznikla tak pestrobarevná mozaika, která odráží každodennost totálně nasazeného v nejrůznějším světle. Pradědeček byl nejdříve ve štrasburské továrně vyučen na práci s leteckými motory. Ve Vídni byl ovšem přidělen k brusce a po zranění nakonec pracoval v administrativě, ani ta ovšem nezaručovala lepší podmínky. Za práci pobíral plat, ale i tak musel občas psát o peníze domů, aby si mohl ve svém volném čase zajít například do Prátru nebo koupit drobnosti pro svou rodinu. Ubytování bylo velice skromné, na malém prostoru se tísnilo spousta lidí, kteří se museli vyrovnat s nedostatkem místa. Nepříjemným překvapením byla pro pracovníky strava, na kterou si museli dlouho zvykat. Denně musel pradědeček vycházet nejen s mistry, ale i se svými spolupracovníky nejrůznějších národností a přesvědčení. Vztah mezi Čechy a Němci byl napjatý, ale nenávisť mezi nimi nebyla tak silná, jak by se dalo očekávat. Češi si z Němců často tropili šprýmy. Během svého pobytu ve Vídni měl pradědeček možnost vídat svou rodinu. Když to možné nebylo, měl příležitost si s ní alespoň dopisovat. Co se náletů týče, byl to obrovský nápor na psychiku člověka. Nálety zlomily i toho nejsilnějšího ducha.

Když slyším sirénu v historickém filmu o válce, mám husí kůži a zrychlí se mi dech. Jsem napjatá k prasknutí. A to je jenom ve filmu. Přestože mi práce napomohla odpovědět si na mnohé otázky, jedna mi zůstává stále nezodpovězena: „Jak pradědeček dokázal tím peklem projít a nezbláznit se?“

Díky deníkům jsem se dozvěděla nová fakta o nucené práci za Druhé světové války. Bohužel jsem nebyla schopna najít žádné obrazové dokumenty týkající se továren. Napsala jsem do štrasburského a vídeňského archivu, ale žádné odpovědi se mi zatím nedostalo. Zůstává tedy na mně a mé fantazii, abych si místo pradědečkova pobytu představila.

Dále jsem měla možnost poznat, že by člověk neměl přijímat stereotypy a neměl mít černobílý pohled na svět. Z pradědečkových zápisků je jasné, že i mezi nacisty či armádními

vojáky se našli slušní lidé, kteří se mnohdy chovali lépe než mnozí Rakušané, Češi či jiní obyvatelé pracovních táborů.

 Totální nasazení a Druhá světová válka. Stalo se to tak dávno a přitom je to nedávné. Nevěřím lidem, kteří tvrdí, že to, co už bylo, je mrtvé. Bez minulosti bychom nebyli nic. Všechny naše morální zásady a kulturní tradice vychází z minulosti. Protože se z minulosti učíme. Učíme se z ní to dobré a varujeme se toho zlého. Díky minulosti jsme tím, čím jsme. Jsme lidmi. Díky minulosti nepřežíváme, díky ní žijeme.

11. Použité zdroje

Archivní prameny

VYHNALÍK, Jan. *Deník*, vol. 1. 1943-1944.

VYHNALÍK, Jan. *Deník*, vol. 2. 1944-1945.

Literatura

ČORNEJ, Petr. *Dějiny českých zemí*. 3. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment. 2003. 172 s. ISBN 80-7200-760-2.

BINET, Laurent. *HHhH. Himmlerův mozek se jmenuje Heydrich*. [online]. Argo, 2010. 352 s. [cit. 2017-02-10]. ISBN 978-80-257-0354-0.

UHLÍŘ, Jan Boris. *Protektorát Čechy a Morava v obrazech*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2008. 800 s. ISBN 978-80-7360-675-6.

BĚLINA, Pavel. *Kronika Českých zemí od pravěku po současnost*. 2. vyd. Praha: Fortuna Libri, 2012. 960 s. ISBN 978-80-7321-652-8.

Internetové zdroje

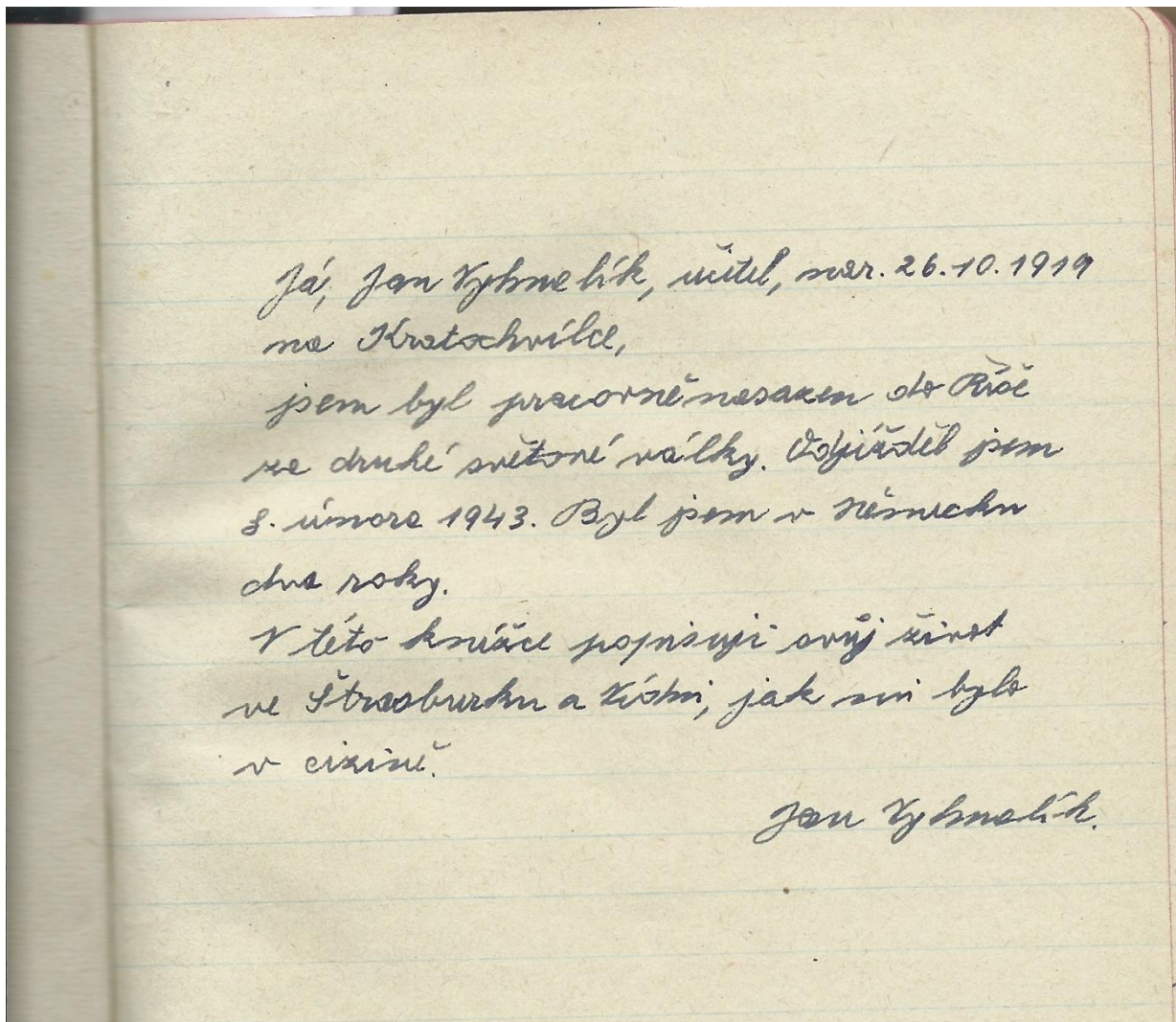
AUBRECHT, Richard. *19. století (1815-1914): 1870-1871 - Prusko-francouzská válka* [online]. 2005 [cit. 2017-02-14]. Dostupné z: <https://www.valka.cz/11165-Prusko-francouzska-valka-a-parizska-komuna>.

ŠTĚPÁN, Petr. *Historie Slovenska* [online]. 2007 [cit. 2017-02-07]. Dostupné z: <https://vlast.cz/historie-slovenska/>.

ŠTĚPÁN, Petr. *Vývoj českého území* [online]. 2006 [cit. 2017-02-07]. Dostupné z: <https://vlast.cz/vyvoj-ceskeho-uzemi/>.

Krize a zánik monarchie [online]. [cit. 2017-02-07]. Dostupné z: <http://www.dejiny.cz/rakousko/krize-a-zanik-monarchie.html>.

12. Obrazová příloha

Obrazová příloha č. I. – První strana pradědečkova deníku.

Zdroj: VYHNALÍK, Jan. *Deník*, vol. 1. 1943-1944, str. 0., Rodinný archiv.

Obrazová příloha č. II. – Fotografie Jana Vyhnalíka s manželkou Marií Vyhnalíkovou, rozenou Vacíkovou (pradědeček a prababička) pořízená na svatbě na konci sedmdesátých let.

Zdroj: Rodinný archiv.

Obrazová příloha č. III. – Fotografie praprababičky Marie Vyhnalíkové (pradědečkova maminka).

Zdroj: Rodinný archiv.

Obrazová příloha č. IV. – Fotografie prapradědečka Jana Vyhnalíka (pradědečkův tatínek) s vnukem Janem Vyhnalíkem (mým dědečkem) a jeho sestřenicí Anežkou.

Zdroj: Rodinný archiv.

Obrazová příloha č. V. – Fotografie praprababičky Marie Vyhnalíkové (pradědečkova maminka).

Zdroj: Rodinný archiv.

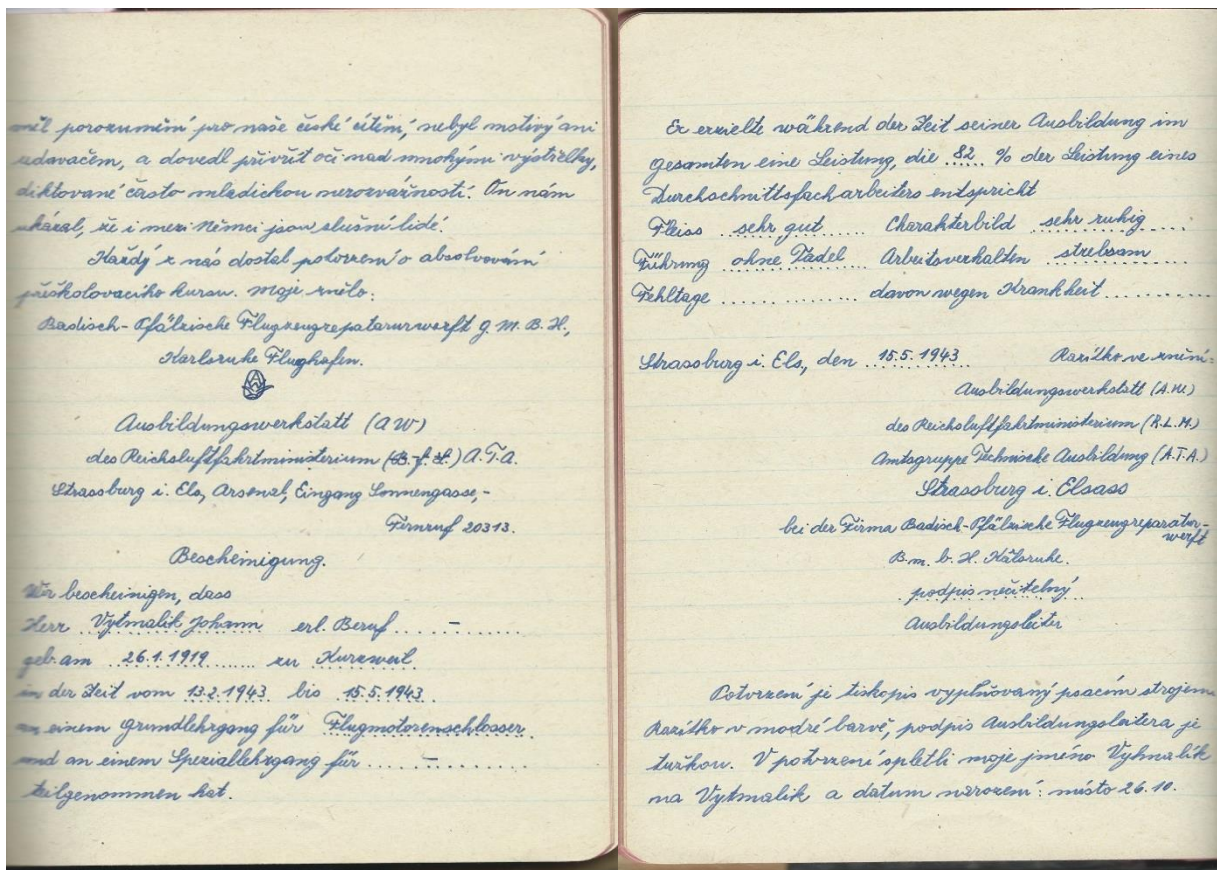
Obrazová příloha č. VI. – Pradědekův bratr František Vyhnalík, se kterým si pradědeček během totálního nasazení často psával. Fotografie je pořízená na svatbě Františkovy dcery Anežky, která se konala na konci sedmdesátých let.

Zdroj: Rodinný archiv.

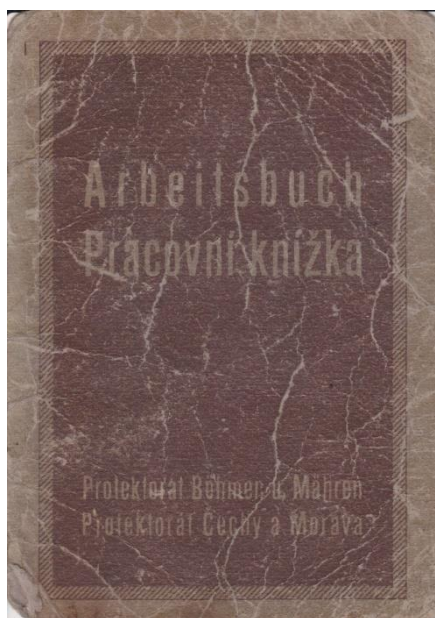
Obrazová příloha č. VII. – Jedná se o fotografii pořízenou v druhé polovině padesátých let. Na fotografii je pradědeček Jan Vyhnalík s manželkou Marií Vyhnalíkovou a synem Janem Vyhnalíkem, mým dědečkem.

Zdroj: Rodinný archiv.

Obrazová příloha č. VIII. - Potvrzení o splnění kurzu ve Štrasburku, které si pradědeček do svého deníku opsal.

Zdroj: VYHNALÍK, Jan. *Deník*, vol. 1. 1943-1944, str. 51,52. Rodinný archiv.

Obrazová příloha č. IX. – Pracovní knížka z Protektorátu využívaná ke zjištění pracovního poměru daného člověka. Později byla využita k určení, kdo bude totálně nasazený.

Zdroj: Rodinný archiv.

Obrazová příloha č. X. - Fotografie pořízená při bombardování Wiener Neustadt (12. dubna 1944, B-24, 376 skupina).

Zdroj: *B-24 Liberator* [online]. [cit. 2017-02-09]. Dostupné z:

<http://www.worldwarphotos.info/gallery/usa/aircrafts-2-3/b-24/b-24-liberator-over-wiener-neustadt-austria-1944/>.

Obrazová příloha č. XI. - Protiletická střelná zbraň (používaná nacisty proti spojeneckým letadlům), vystavená ve vídeňském muzeu věnovaném historii armády.

Zdroj: *Protiletická zbraň z Druhé světové války* [online]. [cit. 2017-02-09]. Dostupné z: http://www.euro-t-guide.com/See_Photo/Austria/Wien/Military_History_Museum_Vienna_2012_39.jpg.

Klusáček - Hrubý 2:1 (1-0) Hrubý - Klusáček 1:1 (1-0)
 Martinek - Klusáček 6:0 (3-0) Martinek - Klusáček 2:0 (2-0)
 Martinek - Šmechlík 2:1 (2-1) Martinek - Šmechlík 1:2 (1-1)
 Vyhnalík - Klusáček 12:0 (6-0) Vyhnalík - Klusáček 13:0 (5-0)
 Šmechlík - Klusáček 6:1 (3-0) Šmechlík - Klusáček 4:2 (1-2)
 Šmechlík - Těsar 1:1 (1-1) Těsar - Šmechlík 5:2 (2-1)
 Těsar - Klusáček 8:0 (3-0) Těsar - Klusáček 4:0 (4-0)
 Těsar - Martinek 8:0 (3-0) Těsar - Martinek 7:1 (3-0)
 Vyhnalík - Martinek 8:1 (3-1) Vyhnalík - Martinek 5:1 (3-1)
 Vyhnalík - Šmechlík 6:0 (3-0) Vyhnalík - Šmechlík 6:1 (4-0)
 Vyhnalík - Těsar 3:0 (2-0) Vyhnalík - Těsar 3:4 (2-3)

Tabulka:

1. Vyhnalík	10	9	-	1	80:7	28
2. Těsar	10	7	2	1	51:16	16
3. Šmechlík	10	5	1	4	36:32	11
4. Martinek	10	3	1	6	15:36	7
5. Hrubý	10	1	3	6	21:55	5
6. Klusáček	10	1	1	8	6:60	3

Co jsme se stolní hrou máhali a všichni si kamarádi jsou už dnes na Slovensku.

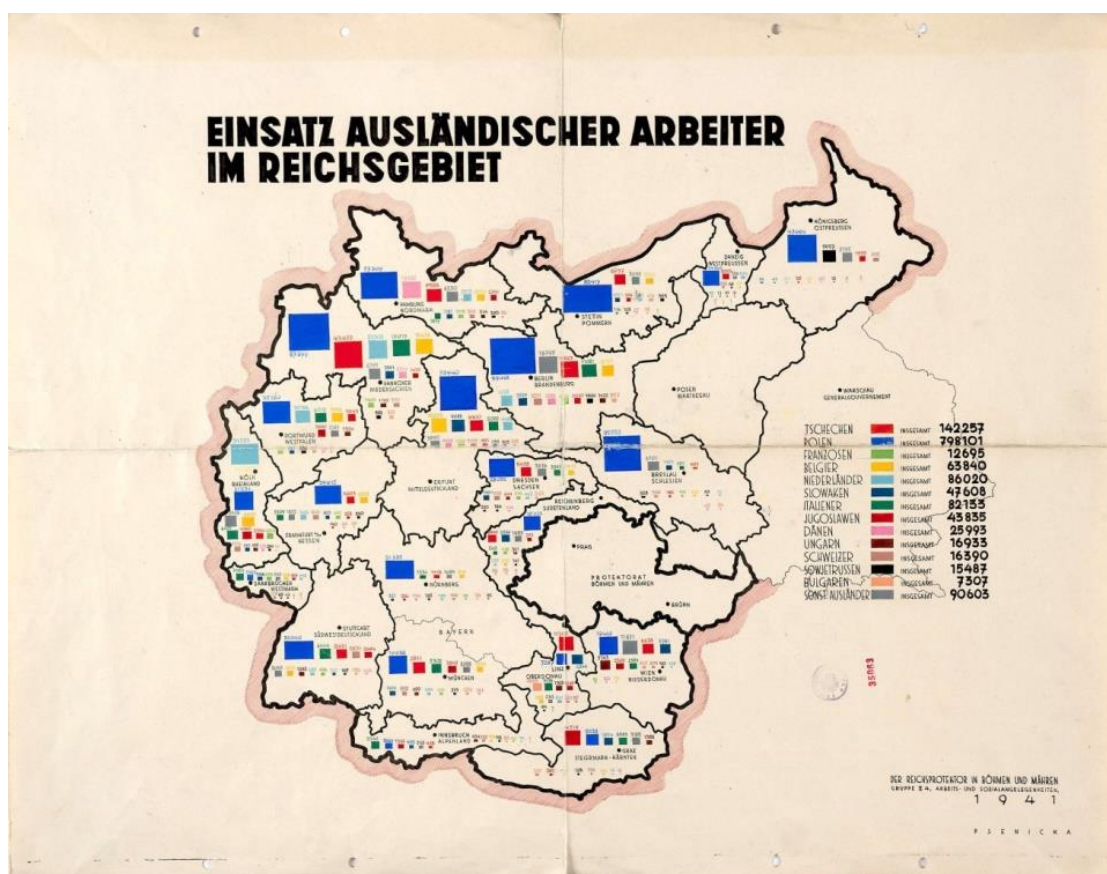
Obrazová příloha č. XII. - Zapsané skóre při hraní stolního fotbalu ve Vídni.

Zdroj: VYHNALÍK, Jan. *Deník*, vol. 1. 1943-1944, str. 155. Rodinný archiv.

Obrazová příloha č. XIII. – Dr. Edvard Beneš, prezident Československé republiky, který abdikoval pár dní po Mnichovské dohodě.

Zdroj: Rodinný archiv.

Obrazová příloha č. XIV. - Mapa Říše se zaznamenanými pracovními tábory obsahující i procentuální čísla dělníků.

Zdroj: Národní archiv, Úřad říšského protektora v Čechách a na Moravě, Praha, sign. 114-9/17, fol. 1, kart. 34. [online]. [cit. 2017-02-09]. Dostupné z: http://web.nacr.cz/zv/html/kap01h_obr23.htm.

Obrazová příloha č. XV. - Fotografie z ubytovacího tábora Steyr-Daimler-Puch u Štýrského Hradce, 1943. Slouží k ukázce, jak vypadaly ubytovací prostory.

Zdroj: Národní archiv, Kancelář pro oběti nacismu Česko-německého fondu budoucnosti, Praha, ev. č. 68174, [online]. [cit. 2017-02-09]. Dostupné z: http://web.nacr.cz/zv/html/kap04i_obr38.htm.

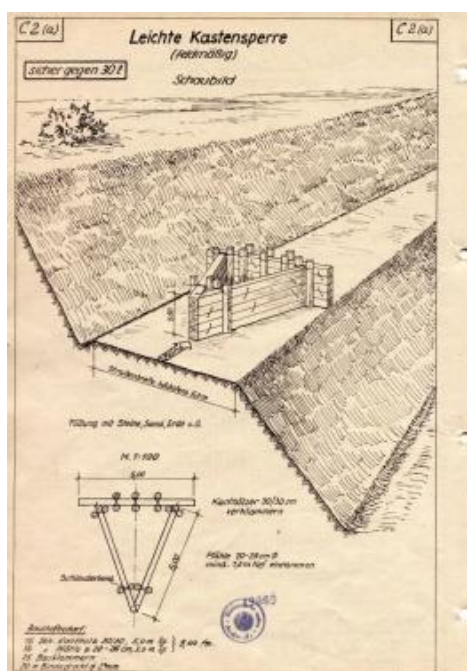
Obrazová příloha č. XVI. - Fotografie ubytovacích baráků pro dělníky v saském Kamenci. Slouží k ukázce, jak vypadaly dřevěné domky, kde pracovníci bydleli.

Zdroj: Národní archiv, Svaz nuceně nasazených, nezprac. [online]. [cit. 2017-02-09]. Dostupné z: http://web.nacr.cz/zv/html/kap04h_obr34.htm.

Obrazová příloha č. XVII. - Fotografie pořízená při zaškolování dělníka v Drážďanech. Slouží k ilustraci, jak probíhalo zaškolování pracovníků.

Zdroj: Sächsisches Staatsarchiv, Hauptstaatsarchiv Dresden, 11660, Hille-Werke AG Dresden, Nr. 473, [online]. [cit. 2017-02-09]. Dostupné z: http://web.nacr.cz/zw/html/kap04b_obr03.htm.

Obrazová příloha č. XVIII. - Plány protitankových zátarasů (zákopy), na kterých museli pracovat i někteří z pracovníků továren.

Zdroj: Národní archiv, Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu, Praha, sign. 110-3/38, fol. 16a, 29a, kart. 7, [online]. [cit. 2017-02-09]. Dostupné z: http://web.nacr.cz/zw/html/kap06b_obr03.htm.

Obrazová příloha č. XIX. - Padesát šilinků vyrobených v Rakousku v roce 1944.

Zdroj: Rodinný archiv.

Obrazová příloha č. XX. - Hodnotně vyšší bankovky vyrobené v Protektorátu během druhé světové války.

Zdroj: Rodinný archiv.

Obrazová příloha č. XXI. - Hodnotně nižší bankovky vyrobené v Protektorátu během druhé světové války.

Zdroj: Rodinný archiv.